

רחל אליאור

פרופסור למחשבת ישראל ולמיסטיקה יהודית בחוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים. מחקריה מתמקדים ביצירה המיסטית לדורותיה: בספרות החסידית, בספרות הקבלית, במגילות מדבר יהודה ובספרות המרכבה וההיכלות בשלהי העת העתיקה. כלת פרס יגאל אלון - קרן ברכה ופרס ההצטיינות על-שם פרידנברג של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

לזכרו של אבי שמואל פאלאג'י,

איש עמל אוהב חירות וצדק, שוחר שבת ומנוחה.

קדושת הזמן וקידוש החירות

השבת נזכרת לראשונה בספר בראשית כ"יום השביעי", אשר בו שבת אלוהים "מכל מלאכתו אשר עשה", והיא נזכרת כמושא הקדושה הראשון: "ויברך אלוהים את יום השביעי ויקדש אותו, כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלוהים לעשות" (ב' 2-3). מראשיתה היא כרוכה בתבנית אלוהית המתייחסת לספירה, שביתה, ברכה וקדושה. משמעותם של מושגים אלה, וההתחייבות האנושית העולה מהם, נובעות מכך שהשבת נתפשה כזיכרון למעשה בראשית, כתבנית אלוהית של זמן מקודש, שהאדם לוקח בה חלק כדגם הזדהות מורכב, הכרוך בויתור על ריבונות ובהכפפת המוחש למופשט.

אם נעיין במשמעותם של מושגים אלה, ניווכח לדעת שבתבנית העומק שלהם הם יוצרים את התשתית לדת היהודית, המבוססת על ספר, מספר וסיפור, על קדושת הזמן, על העדפת החירות על פני השעבוד, על כפיפות תחום הנראה לציווי הנשמע, על ויתור על שליטה וריבונות בתחום המקודש.

סיפור הבריאה הוא סיפור השלטת הקוסמוס על הכאוס, הטבעת התרכות על הטבע, עיצוב היחס בין המופשט למוחש בכוח תבניות מקודשות הכרוכות בספר, מספר וסיפור. יחס זה מבוסס על ההבחנה בין מושגים וערכים, הנענים לכוח אלוהי החורג מיכולת האדם ואינו

תלוי בו (כוחות הטבע ויפעת הבריאה, חי, צומח, דומם, יופי, ארוס, מחזורי הטבע, הפריון והנצחיות), לבין מושגים אלוהיים שהאדם שותף בהם ולוקח חלק ביצירתם ובשמירתם בכוח המחשבה, הדת והמוסר (רוח האדם, צלם אלוהים, אות ומספר, שפה ולשון, יצירה ודעת, חוק ומשפט, צדק ואמת, עשייה ושביטה, שעבוד וחירות).
בריאת האור והחושך, הים והיבשה, צבא השמים, עולם החי והצומח, חורגת מגבולות יכולת היצירה האנושית, ואינה תלויה בה להיווצרותם או לקיומם. לעומת זאת, תפישתם בשפה, הגדרתם באותיות ובמספרים, חלוקתם, מניינם, כינון תבניתם המוסרית בזיקה לחוק ומשפט, המתייחסים לחוקות שמים וארץ ולחוקי המוסר והצדק – כל אלה משותפים לאל ולאדם ותלויים במענה האנושי לציווי האלוהי.

לטבע האינסופי והנצחי, מקור החיים והפריון, אין שפה, אות ומספר, מחשבה ומניין, חשבון או מחזור, מוסר וצדק, שכן אלה נתונים רק לאל ולאדם. סיפור הבריאה בספר בראשית קושר בין בריאת המרחב בידי האל, הגדרתו בשפה ולשון המשותפים לאל ולאדם, לבין שמירת מחזור הזמן האלוהי הנקצב בחול וקודש, בעשייה ובשביטה, בריבונות ובויתור, המסורים בידי האדם.
ההבחנה בין טבע לתרבות מושתתת על ההבחנה בין ראייה ושמיעה: את הטבע, שנבצר מאיתנו לקחת חלק בבריאתו, אנו רואים וחווים בחושינו (אור, חושך או כל יכולת הבחנה התלויה בחושים, בהבחנות, בניגודים ובשינויים), ואנו תלויים בראייה חושית זו לשם קיומנו, ומשועבדים בכוחה לעולם המעשה והרגש. אולם את הסדר האלוהי שאנו משיתים על הטבע ככוחם של שם ומספר, הבדלה ומחזור (יום ראשון, יום שני, יום שלישי... שבת... שבתון... שמיטה... יובל) אנו תופשים בכוח הפשטתנו השכלית, הלא-מוחשית. הספירה המצויה בתשתית סיפור הבריאה אינה מושתתת על מראה עין (תצפית), אלא על משמע אוזן (חישוב). היא אינה מתחייבת מנצחיותו של הטבע ומרציפותו הנחווית בחושים, אלא מתחייבת מיחסי הגומלין של הרוח, ומן השפה המשותפת לאל ולאדם המשתקפת בספר, בסיפור ובמספר, ומיסודות הצדק והמוסר המעוגנים בחישוב ובמחשבה.

תשתיתם של הספירה והסיפור מעוצבת בסיפור הבריאה וההשבתה ובמצוות הנגזרות ממנו, ומהותם מתייחסת אל הנעדר, אל המופשט, הנקרא ומתקיים רק משעה שהוא מתקיים בשם ובמספר, בסיפור בספר, במוסר ובחוק הקושרים בין חוקות שמים וארץ.
שבעת ימי הבריאה הם התשתית לתפישת הזמן היהודית, לכינון הבחנת היסוד בין ששת ימי החול לשבת קודש, בין עבודה ומנוחה, בין תחום המוחש הנראה לתחום המופשט הנשמע. שבעת ימי הבריאה הם התשתית לספירה מחזורית מקודשת, היוצרת תשתית להבחנה בין עבודה לשביטה, בין המהלך היוצר של ימי החול לבין המהלך הכולם של הקודש, בין שעבוד לחירות.
מנוחת השבת נסמכת לזכרון העבדות במצרים. תחום החולין הוא המרחב הנשלט והמשועבד בידי אדם, הנתון לצרכיו הקיומיים המיידים, להם כידוע אין קץ ומספר בכל רחבי עולם המעשה. מהות הקדושה על ביטוייה ההלכתיים המגוונים משמעותה פרישה, השבתה, נסיגה, בלימה, ומטרתה להגביל את שלטון הצרכים הקיומיים המשעבדים, ולתחום את הריבונות האנושית המושתתת על כוח גשמי וצורך קיומי. לשם כך נעשה ניסיון להציב את זווית הראייה האלוהית של הנעדר, מול זווית הראייה האנושית של הנוכח; את המופשט בן-החורין שאינו כבול לצורכי הזמן והמקום, מול המוחש המשועבד להם; את "הנראה" הכבול בתביעות היומיום ובמצרי השעבוד. זווית ראייה זו חותרת להבטיח את השביטה, המנוחה והשחרור ביחס לעשייה, לעמל ולשעבוד, ולקדש את החירות השמורה לכל אדם בחזון האלוהי של הקהילה היהודית, מפני זיקת השעבוד שאין לה מגבלות.

תפישת זו, המקדשת את השבת, התפתחה בעולם העתיק שהעבדות רווחה בו, ועבדים נטולי זכויות טעמו את עולו המשעבד של קיום נטול זכויות, שאין בו מרחב של מנוחה קצובה בזמן והבטחה של שחרור וחירות. קידוש השבת משמעו הבטחת עדיפות החירות על השעבוד במקצב קבוע, ועדיפות מועדי ה' על פני "בזיעת אפיך תאכל לחם". תפישת זו מקדשת את עדיפות המנוחה, השביטה והחופש מדי שבוע, מדי שבעה שבועות, מדי שבעה חודשים, מדי שבע שנים ושבע שביעות שנים – כנגד השעבוד, שפעמים כה רבות

ובמהירות כה רבה משית אדם על עצמו ועל רעהו.

המושגים "שבת", "שבתה", "שבתון", "מועד", "שמיטה" ו"יובל", הקשורים במקצב שביעוני מקודש הקושר בין שבע לשבועה, מיטיבים לנסח את ההשבתה, הבלוימה והוויתור הנתבעים בחזון הצדק האלוהי מבני-האדם הנוטים מטבעם לשעבד את עצמם ואת זולתם לצרכים הקיומיים. ראוי לתת את הדעת על כך, שהקודש בתפישה היהודית מוגדר כמקום, זמן, מרחב או הוויה שאי-אפשר לשלוט בהם, או כתחום שאינו ניתן לגישה ולשליטה ולריבונות אנושית.

הזמן הקדוש במשמעותו ההלכתית הוא הזמן שנפסקת בו הפעילות היוצרת הכובשת והמשעבדת של האדם. קדושת הזמן עניינה שבתה, מנוחה וויתור על עשייה ושליטה, או על שינוי יוצר בסביבה ושעבוד ההוויה לפרק זמן מחזורי וידוע מראש (מועדי ה'), שבו נכלם מהלך החיים. הקודש הוא מקומו הסמלי של האינסופי, האלוהי, הבלתי מוגבל ובלתי נשלט, החורג מגבולות הזמן והמקום. החירות מובטחת בספר, סיפור ומספר, בשבועה ובמניין שביעוני, בחוק ובמחזור, בשבת ובמועד. הקודש הוא מקומה של הרוח חסרת הגבולות, של החירות, של החוכמה והדעת, של הצדק והחסד, של השלום והשלווה, של אותם ערכים שהצורך בהם אינסופי ואין להם גבולות, ויכולת הנחלתם תלויה בהשבתה ובויתור על כוח וריבונות.

אין תימה שחוקי השבת והחירות הקצובים בפרקי זמן שביעוניים מקודשים נוצרו בידי עם משועבד, שראשיתו המיתית וההיסטורית כעם קשורה בבית-עבדים ובארבע מאות שנות גלות ושעבוד, ויציאתו מעבדות לחירות היא נושא המיתוס המרכזי שלו הנוכח בהקשרים שונים בלוח-השנה היהודי. השבת מסמלת את הסדר האלוהי המתייחס לזמן כאל רצף מקוטע חוזר ומתחדש, ורואה בשבת את לחסדי האל בעולם, הקשורים בכפיפות הזמן האנושי למחזור האלוהי. דברי הנביא יחזקאל "וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם, לדעת כי אני ה' מקדשם" (כ' 12) מצביעים על הקשר בין השבת כאות אלוהי לבין ההשבתה כהתקדשות אנושית, המבטיחה צדק חברתי. לאורך אלפי שנות גלות, הפכה השבת בגלגוליה השונים לסמל הגאולה וליום החירות משעבוד גלויות.

שבת, מלשון השבתה העשייה ושחרור מעבודה בסדר מחזורי

קבוע, היתה התשתית ללוח-היהודי המבוסס על סיפור הבריאה והסדר האלוהי הקוצב יחס שביעוני קבוע בין עמל לחירות. ההשבתה, ההפסקה וההימנעות מלקיחת חלק במעגל העבודה היומיומי מדי שבעה ימים (שבת), מדי שבעת מועדי ה' (חגים), מדי שבע שנים (שמיטה) ומדי שבע שבתות שנים (יובל), היתה התנאי לברכה ולשפע התלויים בחסדי שמים.

ההשבתה המקודשת התייחסה בשווה לכל בני העדה ולמתגוררים במחיצתם, שהיו משועבדים למעגל העבודה בימות החול, ויצרה מציאות של צדק חברתי חסר תקדים, שחל בשווה על כל בני הקהילה. תפישה זו כוננה מציאות שייחסה קדושה לשבתה ולא לעשייה, לחירות ולא לשעבוד, לפנאי ולא לעמל, לחסד ולא לעריצות, לצדק ולא לניצול. הקדושה יוחסה למועד ההשבתה המעוגן בדבר האל הנשמע, המוגדר באות ובמספר, ולא לחובת השעבוד לעבודה הנראית, והבטיחה את המנוחה, החירות, הצדק והשבתה כערכים מקודשים המעוגנים בציווי אלוהי.

מערך מקודש זה עוגן בברית אלוהית, כך ששמירתו אינה תלויה ברצונו הטוב או בשרירות ליבו של אדם זה או אחר, או בשיקולי כדאיות הכפופים לנסיבות משתנות. תפישה זו ייחסה קדושה לשבתה, לבלוימה, להפסד ולצדק החברתי, הכרוכים בויתור על יום עבודה, על שבוע עבודה או על שנת עבודה, ואף כרוכים בויתור על ריבונות אנושית המתחייבת משחרור עבדים, מפדיון האדמות ומשמיטת החובות התלויים בשמיטה וכיובל. במשטמע, סוג מעמדו של כל רוח הכרוך בעבודה לא פוסקת ובשעבוד – שני מושגים הנגזרים מאותו שורש (עב"ד).

המספר שבע, המסמן את היום השביעי, קשור בשורש משותף לשבועה ולשבוע, כלומר להבטחה נצחית בין אל לאדם, החורגת מגבולות הזמן והמקום ומן הנראה לעין, להתחייבות מקודשת (שבועה; ברית) בין רואה ללא-נראה (אות), ולמחזור נצחי של זמן שאינו תלוי בטבע ובשינוי מוחש נראה לעין, אלא רק בציווי המבוסס על אוזן ועדות אלוהית (שבת, שבוע, אות ברית, מועד, מצווה, חוק).

יחידת הזמן שבוע היא תשתית הזמן המקודש, שאין לו בסיס נראה-מוחש, המוגבל בניסיון אנושי בגבולות הטבע, אלא רק בסיס

נחוגו במשך שבעה חודשים, מהחודש הראשון (ניסן) לחודש השביעי (תשרי), מדי שבעה שבועות. ביכורי שבעת הימינים נחוגו בהפרשי שבעה שבועות: שבעה שבועות בין ביכורי שעורים (פסח) לביכורי קציר חיטים (שבועות). מגילת המקדש שנמצאה בקומרן מלמדת על שבעה שבועות בין ביכורי קציר חיטים לביכורי התירוש, ועל שבעה שבועות בין ביכורי התירוש לביכורי היצהר (או בין בציר הענבים למסיק הזיתים). השנה נפתחת בשבעת ימי המילואים, בהם מתקדשים שומרי משמרת הקודש, ובחג של שבעה ימים, שבו עולים למקדש (פסח), נמשכת בחג השבועות הנמנה שבעה שבועות לאחר ראשית הקציר, ומסתיימת בחג של שבעה ימים, סוכות, שהוא חג האסיף המתייחס לתבואת הארץ ולפירותיה.

קרוב לוודאי שבשורשיה העתיקים של השפה יש קשר בין שבע, שבועה ושובע (הנכתב במקרא בלי ו') לאותיות שב"ע, שכן הלוח השביעוני של מועדי ה' הוא לוח השבועות והשבתות ולוח מועדי היבולים, הברכה והשובע, מדי שבעה שבועות במשך שבעה חודשים, המתנים את השפע והברכה בהשבתה ובקדושה, או מתנים את פרי העמל בימי החול בהבטחת החירות במחזורים שביעוניים קצובים.

השקפה זו הבטיחה באמצעות קידוש הזמן כאות, ברית ושבועה התלויים בספירה שביעונית, את השבת, השמיטה ושבתן היובל כערך מקודש, המובטח בשווה לאדון ולעבד, לגבירה ולשפחה, לגר ולתושב, לבעלי-חיים העובדים במשק ולאדמה המעובדת. החלתו של מערך מקודש זה, המבטיח חירות ומנוחה, מופקעת מאמות-המידה הסובייקטיביות של העולם הנראה ומעוגנת באמות-המידה האובייקטיביות של העולם הנשמע, ומושתתות על ספירה, מניין, מחזור, מועד ועדות, המבטיחים מחזורי צדק, שוויון וחירות.

השבת ונגזרותיה השבתוניות היא עיקרון מקודש, הבא לאזן בין צדק חברתי לכלל לבין האינטרסים של הפרט המשועבד לעבודתו או משעבד את זולתו, ולתלות את מחזוריות ברכת הטבע המופקדת בידי שמים במחזוריות ברכת החירות המופקדת בידי אדם.

בתפישה הכוהנית העתיקה, המנוסחת בהירות במגילות מדבר יהודה, הזמן אינו תבנית אנושית שרירותית, התלויה בתצפית משתנה ובהכרעה הכפופה לנסיבות חיצוניות, להתאמה לתיקון ולטעות, אלא

נשמע, מופשט, התלוי בציווי אלוהי בגבולות הרוח. שלא כיחידות זמן אחרות רצופות הנראות בעין (דוגמת יום ולילה, מולד הירח, ארבע עונות השנה), הקובעות את המשך הרצף של ימות החול – השבת או השבוע אינם אלא תבנית מספרית מופשטת, שעניינה הוא עצירת הזמן והשבתתו במחזור קבוע שמקורו אלוהי, מופשט ובלתי נתפש.

המבנה הלשוני העתיק, שהיה שגור בעבודת המקדש "היום יום ראשון כשבת שבו היו הלוויים אומרים... היום יום שני כשבת..." מזכיר את משמעותו של סדר מספרי זה, שבו ימי השבוע אינם עומדים בכידודם, אלא נמנים בזיקתם לשבת, וקובעים זיקה מחזורית קבועה בין חול לקודש, בין עשייה לשביתה ובין שעבוד לחירות.

בעת העתיקה תפישת הזמן המקודש היתה מושתתת על סינכרוניזציה בין זמן אלוהי שביעוני "משבית", שנמנה ביחידות פרדיות נשמעות ובלתי נראות, הנספרות בשבע ובכפולותיו והעומדות בסימן הקדושה; לבין זמן רבעוני "מפעיל" נראה בעין, הנספר ביחידות זוגיות ובכפולותיהן, הקובע את רצף ימי המעשה ומתייחס לטבע ולהמשכיות הקיום והחולין.

הזמן השביעוני כולל את השבת, שעניינה השבתת הריבונות האנושית על העשייה, ומהותה ויתור על שליטה וריבונות על מקום, על זמן ועל בני-אדם; את שבעת השבועות בין מועדי ה', שבהם אדם משבית את עבודתו ועולה-לרגל למקדש, ומביא מפרי עמלו לכוהנים שומרי משמרת הקודש; את השנה השביעית, שמיטה שעניינה השבתת העבודה וויתור על הריבונות האנושית על האדמה והעבודה; ואת שבע שבתות שנים, שנמנו ונשמרו בידי שומרי משמרת הקודש, המוליכות אל היובל שעניינו השבתת הסדרים הנוהגים במקרקעין ובעבדים ושחרור נכסים ובני-אדם.

הזמן הרבעוני כולל יום ולילה, הנמנים על-פי הבחנה בין זריחה ושקיעה, ומחולקים לעשרים וארבע שעות; שנים-עשר חודשי השנה, הנמנים על-פי מולד הירח או על-פי חישוב ידוע מראש, וארבע עונות השנה שתמורותיהן הנראות לעין קוצבות את מהלך השנה החקלאית. הזמן הלא-נראה, המחזורי והמקודש, המבוסס על עדות שמימית, נקרא מועדי ה', ונספר ביחידות שביעוניות. בלוח העתיק מועדי ה'

מקורו אלוהי, תבניתו קוסמית וחוקיו קבועים, נצחיים ומחזוריים, מאז שהוטבעו בטבע בשבעת ימי בראשית והתקדשו ביום השבת. הזמן נתפש כהשתקפות הסדר האלוהי ביקום, סדר שבו הזמן והמרחב מקודשים ותלויים זה בזה מראשית תהליך הבריאה האלוהי, שהתחולל בזמן מחולק לשבעה ימים ובמרחב שהתהווה בשבעת ימי הבריאה.

הלוח משקף את תבניתו האלוהית של הזמן המוגדר כמועדי ה', ואת זיקתו לסדר הקוסמי של עונות השנה ומחזור היובלים בטבע. הלוח נגלה משמים מפי המלאכים, כעולה מספרי חנוך והיובלים, תבניתו הנצחית מסורה בידי הכוהנים, ואין מקצבו השביעוני נתון לשינוי ואינו תלוי בחישוב אנושי ובשיקולים ארציים. כדי להטעים את מהותו האלוהית המקודשת של הזמן, מספר המיתוס הכוהני העתיק, המצוי בספרי חנוך והיובלים, שהלוח נודע לבני-האדם על-פי גילוי מלאכי, שנמסר לשביעי שבאבות העולם, חנוך בן ירד, שנלקח לשמים למטרה זו.

בעת העתיקה שמירת שבת נתפשה כחיקוי מעשה אלוהים וכחגם של המלאכים. השבת תוארה בצביון מיתי מקודש בספר היובלים, שייחס חשיבות רבה למהותה האלוהית הנצחית ולתבניתה המלאכית. מלאך-הפנים, המדבר למשה על הר סיני בפתחת ספר היובלים, מטעים את העובדה שחלוקת הזמן מופקדת ונשמרת בידי המלאכים, ומציין את זיקת הגומלין בין שביחה לקדושה:

וייתן לנו ה' אות גדול, את יום השבת, למען נעשה מלאכה ששת ימים ונשבות ביום השביעי מכל מלאכה. וכל מלאכי-הפנים וכל מלאכי הקודש, שני המינים הגדולים האלה, יאמרו לנו כי נשבות עימו בשמים ובארץ. ויאמר לנו הינני מבדיל לי עם מכל העמים, ושבתו הם ושמרו את השבת, וקידשתים לי לעם, ובירכתים כאשר קידשתי את ימי השבת, ואקדשם לי וכן אברכם, והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלוהים... ויעש בו אות כזה, אשר בו ישבתו הם עימנו ביום השביעי, לאכול ולשתות ולברך את בורא הכול, כאשר בירך את העם מכל העמים ויקדשוהו לו, וכאשר ישבתו עימנו יחדיו.

היובלים, ב' 17-21

מלאך-הפנים חותם את ספר היובלים, המפרט את סדריו השביעוניים של הזמן בשבתות, שבועות, שמיטות ויובלים, בדברים הבאים:

ואחרי החוק הזה, הגדתי לך את ימי השבתות במדבר סיני... ושבתות הארץ לך בהר סיני ושנות היובלים בשבתות השנים הגדנו לך... והנה את מצוות השבת כתבתי לך, משפטי חוקותיה. ששת ימים תעשה כל מלאכה, וביום השביעי שבת לה' אלוהיכם, לא תעשו כל מלאכה ובניכם ועבדיכם ואמהותיכם וכל בהמתכם וגרכם אשר לכם... לא תעשו ביום השבת כל מלאכה, אשר לא הכינותם לכם ביום השישי, לאכול ולשתות ולנוח ולשבות מכל עבודה ביום הזה, ולברך את ה' אלוהיכם אשר נתן לכם יום שבתון ויום קדוש ויום מנוחה, קדוש היום הזה לכל ישראל בימיכם ובכל הימים. כי גדול הכבוד אשר נתן ה' לישראל, לאכול ולשתות ולשבוע ביום השבתון הזה, ולנוח ביום ההוא מכל מלאכה אשר היא מלאכת אדם, כי אם להקטיר קטורת ולהביא קורבן וזבח לפני ה' לימים ולשבתות. המלאכה הזאת לבריה תעשה בימי השבת בכית-מקדש ה' אלוהיכם לכפר על ישראל, ובאה יום יום כאשר ציוויתך... למען ישבתו בני-ישראל במצוות שבתות הארץ, ככתוב בתוך לוחות השמים אשר נתן בידי לכתוב לך חוקי עת ועת בחלוקה ימיה.

שם, ג' 1-13

ההלכה הכוהנית העולה מספר היובלים בדבר חוקי השבת, שהדברים לעיל מביאים רק חלק ממנה, מחמירה לאין ערוך מהתפישה השגורה המוכרת ממחשבת חז"ל, שנקטה עמדה אחרת ביחס לזמן. חז"ל ביססו את הזמן על תצפית אנושית ולא על חישוב שמימי ותבנית מלאכית, והקלו בחוקי שמירת השבת. אולם לא כאן המקום לדון במשמעות ההבדלים וברקעם (שנדונו במחקרים המתייחסים לספר היובלים ולמגילות מדבר יהודה ולמאבק בין לוח-השמש – הלוח הכוהני העתיק, לבין לוח-הירח, שבו אחוז חכמים).

השבת היתה ציר החישוב של לוח חמישים ושתיים השבתות, הידוע כלוח-השמש, המתואר בספר היובלים ובמגילות קומראן.

ייחודו של לוח זה טמון בכך שהוא מבוסס על חישוב קבוע ולא על תצפית משתנה, שהוא מתייחס למספר ימים קבוע (364) המתחלק לתכנית שביעונית (52 שבועות). בלוח זה אף חג לא חל בשבת, שכן השנה מתחילה תמיד ביום בריאת המאורות, יום רביעי; פסח וסוכות חלים אף הם ביום רביעי; חג שבועות וביכורי התירוש והיצהר חלים ביום ראשון ממחרת השבת, בהפרש של שבע שבתות מחג הביכורים הקודם; ראש-השנה חל ביום רביעי, ויום-כיפור חל תמיד ביום שישי. בני-האדם השומרים על לוח-השבתות, שותפים בתפילתם למלאכים, הקוצבים במקצב שביעוני קבוע את מועדי ה' המסמלים מנוחה וחירות.

השבת קשורה בעשרת-הדיברות, המעגנים את שמירתה בציווי אלוהי, בלוח-השמש המבוסס על מחזור חמישים ושתיים שבתות, ביסוד חישוב הלוח הכוהני-ליטורגי של משמרות הכוהנים המתחלפות מדי שבת, ובהקשרים פולחניים שונים הבאים לציין את כל אלה. חלוקת שביעונית מקדשות מצוינות במקדש ארצי, שיש בו שבע מעלות קדושה, ומנורה של שבעה קנים, ובמקדש שמימי שיש בו שבעה היכלות ומלאכי-שרת, המכונים כוהני קורב המברכים שבעה בשבעה בשירי עולת השבת.

החירות, הצדק והשלום, המיוסדים על מחזורים שביעוניים, קשורים במהותה של השבת, ועומדים ביסודה של תורת משה שניתנה לעם שיצא מעבדות לחירות. החירות המעוגנת בהנחיה אלוהית, בשבועה ובברית, מממשת את יסודות הצדק החברתי ואת שוויון הזכויות לכלל, המבטיח שלום ושגשוג, בשעה שחובת הציבור לשבות מבטיחה את זכות היחיד לחירות.

אתגר מעורר מחשבה מציבים אלפי השנים שחלפו בין העת העתיקה, שבה התנסחו רעיונות מרחיקי-לכת בדבר צדק, חירות, שביתה, ויתור על ריבונות אנושית של הפרט לשם חסד אלוהי לכלל, וקביעת מחזור קבוע המעוגן בציווי אלוהי ומיתוס מלאכי, המבטיח צדק, חסד וחירות באמצעות חישוב מקודש הנתלה בספר, מספר וסיפור – ובין העת החדשה, הנוטה לשכוח זכויות יסוד לכלל בשם ריבונות הפרט. הקשר בין הקדושה, השביתה, החירות והצדק, שעיצב צביון

חברתי יוצא דופן לקהילה היהודית בעת העתיקה, עשוי לשמש דגם מחשבה לבני דורנו, התומכים בצדק חברתי, חירות, שוויון זכויות ושלום.

נר של שבת

שָׁאַל לְפִי אֶת הָעֶרֶב,
אֶת רְעֵי הָעֶמֶק וְהַחֲנוּן:
אֵיכָּה בְּנִפְי פֹּז
יִצְמִיחַ הָאוֹר?
וּמַעֲוֹף כְּבִקְסָמִים יַעֲוֶף.
סוּדוּ מֵהוּ?

הַשִּׁיב לְלֵב פָּנַח בּוֹדֵד:
הָאֶהָבָה שְׂרַשׁ הָאוֹר.
עָנָה לְהַגִּינִי
רוּחַ הַיָּם:
שׁוֹשֵׁן כָּל חֲרוֹת בְּיָקוֹם,
זֶה הָאוֹר הַמְּפְלִיא בְּזִוּי.

זלדה